



# Самур

№ 2 (179) 2006-йисан 23-февраль

1992-йисан январдилай акъатзава

## ЦИЙИВИЛЕР

### АЛАКЪАЯР КЪЕВИ ЖЕДА

Алай йисан 21-февралдиз Азербайжандиз атай ва къве юкъуз ина мугъман хъайи Урусатдин президент В.В.Путинан Азербайжандин президент Илгъам Алиевахъ галаз авур сугъбетрай аквазвайвал, и къунши уьлквейрин арада дуствилин алакъаяр къвердавай мадни къеви жезва.

Къве уьлкведин президентини чи халкъарин арада уьмуьрдин вири хилерай алакъаяр мадни вилик тухун патал чпихъ чехи къастар авайди малумарна. Абуру Азербайжанда "Урусатдин йис" ачухарна, экономикадинни медениятдин рекъяй чи метлебар мукъвалардай документриз, гъакI санал къабулай сияси баяннамедиз къул чIугуна. Идалай гъейри Бакуда экономикадин рекъяй Азербайжандинни Урусатдин форум киле фена. РФ-дин президент Азербайжандиз атун чехи вакъиадиз элкъвена.

### ДИДЕД ЧАЛАН ЮГЪ

Алатай йисуз 21-февраль виридуьньядин дидед чIаларин югъ тирди малумарнай ва гъар йисуз ам къилди къейд авун къарардиз къачунай. И къарар вири халкъарин рикIяй тирди шаксуз я, вучиз лагъайтIа ада гъар са халкъдиз вичин хайи чIал хуьдай ва ара датIана вилик тухудай мумкинвилер гузва.

Дидед чIалан югъ гзаф халкъари цIинин йисузни гегеншдиз къейд авуна. Испанияди, Швейцарияди, Францияди ва Европадаин маса уьлквейри дидед чIалан сувар киле тухвана. Дагъустандин лезги районрин агъалийрини дидед чIалан югъ гъар йисуз къилди сувар хъиз къейд авун къарардиз къачунва. И карди дуьньядин лап къадим чIаларикай тир лезги чIал чи гилан ва къвезмай несилар сад тир зурба кIватIалдиз элкъурзавай, виридайлайни чан алай, виридалайни мягъкем алакъа тирди мад гилера субутзава.

### МЯРЕКАТ КЪИЛЕ ФИДА

Алай йисан 16-мартдиз дуьньядин азербайжанвийрин II съезд киле фида. И мярекатда 44 уьлкведин векилар тир 600 касди иштиракда. Идалай гъейри форумда иштирак авун патал 220 мугъмандизни эвернава. Виридалайни гзаф векилар Урусатдай, Украйнадай, Гуржистандай, Туьркиядай, Германиядай къведа.

Мярекатдал Азербайжан Республикадин президент Илгъам Алиевни рахада. Ада къецепатан уьлквейра яшамаш жезвай Азербайжан диаспорадихъ галаз алакъаяр мадни мягъкемарун патал вичин фикирар ачухарда. Идалай гъейри мярекатдал Азербайжандинни Туьркиядин диаспорайрин арада алакъаяр мадни хъсанаруникай ихтилатда. ЦИ гъакIни и диаспорайрин санал форум киле фида.

### КРЕДИТ КЪАЧУДА

2006-2008-йисара Азербайжанди Виридуьньядин Банкунивай (ВБ) 1 миллиард доллар къван кредит къачуда. И йикъара "ВБ-дихъ галаз санал кIвалахунин рекъяй пуд йисан стратегиядин проект" арадал гъанва. Гила и документдикай банкунин директорин советди веревирдер авуна кIанзава. Республикадин финансрин министр Эвез Алекперова лугъузвайвал, цийиз къачузвай кредитдин къадар 1 миллиард доллардилай пара хъунни мумкин я. Пулунин такъатар цийи проектар къилди акъудун патал серфда. И карди уьлкведиз экономикадин рекъяй мадни вилик фидай мумкинвилер гуда.

## 946 ЧАР

Играми Келдайбур! Мадни са йис рекъе туна чна. "Самур"дин чинриз куь рикIяй тир шумудни са макъалаарни чарар акъатна 2005-йисуз. Са гафни авачиз, гъам куьн, гъамни редакция паталди кутугайди хъана алатай йис. Куь тIалабунар фикирда къуна цийи темаяр акъудна чна газетдин чинриз. Месела, куьне лезги чIал чирзавай мектебра ктабар агакъзавач лагъана редакциядиз чарар ракъурайла, чна цийи рубрика кардик кутуна. РикIик къалабулух кваз "SOS" гана чна: "Мектебра лезги чIал чирун патал ктабар вучиз агакъзавач?" Республикадин талукъ министерстводинни идарайрин вилик месела къарагъарна, и кар гунгуьна хутаз алахъна чун. Шумудни са макъала акъатна газетдин чинриз. Гьелелиг и рекъяй агалкъунар къазанмишиз хъанвачIани, чна кIвалах давамарзава, гьукуматдивай куьмекар тIалабзава. Са гафуналди, лезги чIалан учебникар арадал гъун "Самур"динни къилин месэлайрикай сад я. Им гзафни-гзаф важиблу месэла тирди куь чарарини тестикъарзава. Тек са и рекъяй Келдайбуру Къуба, КIлар, Хачмаз, Исмаиллы, Къевепеле, Огъуз, Агъсу районрай, Бакудай, Сумгаитдай, Гуьйчайдай редакциядиз 276 чар ракъурнава.

Алатай йисуз газетдин чинриз акъатай "Чи чкайрин тIварар", "Москвдин лезгийар", "Кремлда Яран сувар", "Чипирай тир Одиссей" (урус чIалалди), "Яргунви Исгъакъ эфенди", "Тарихдиз элкъвей маньяр", "Эмираслан Гъанидин чап тахъанвай шиирар", "Лезгивилин гьисси жавабдарвал хкажин", "Тигъиржал хуьруьн тарих" (азербайжан чIалалди) тIварар ганвай макъалайри иллаки ван

авуна ва редакцияди 180-дав агакъна чарар къачуна.

Шаз куь тIалабуналди газетда лезги халкъдин къеьгал хва хъиливи Яралидикай, алпан хъынар ачухарай чи машгъур алим Ярали Яралиевакай, Ватандин Чехи дьведа лугъуз тежедай къван чIехи игитвилер къалурай ксарикай, лезгийрин къеьгал тават, юстициядин генерал-майор Файзат Примовадикайни макъалаар чап хъана. И макъалайрай Келдайбуру редакциядиз 108 чар ракъурна.

Аквазвайвал, санлай чна куь гзаф тIалабунар къилиз акъудна. Чун цIинин йисузни "Самур"дин чинриз кез кIани макъалаар акъудиз алахъда. Амма куьнени редакциядиз куь тIалабунар малумарун герек я. Газетда кез гъихътин темаяр, гъихътин макъалаар акваз кIанзава тIа кхъихъ.

2005-йис редакция патални кутугайди хъана. Са йис инлай вилик "НутIуфа" тIвар ганвай макъалада (2005-йисан 26-январь) чна кIекрен йис алуькйадалай клашкIуш жакъваз, куткутI къачуна рахаз, "атIудай рицI ава, хадай чIемерук" лугъуз хуьтIуьн юкъуз чавай къакъацIар, палтакъушар кIанзавайбур пайда хъанвайди кхъенай. Садбуру чавай чIугуна телегунгар, медениятдин тавханаар тIалабзавай. Чна а ксар гъавурда туна лагъанай хъи, и крарик чи хев ква ва чна чка атайла газетдани кхъизва. Ингъе "Самур"дивай нутIуфа кIанзавай ксарин гьукуматдивай ихътин тIалабунар авуник, гъатта газет кхъиник хев квач. Чеб патал къуш авай крарихъ абур гъасятда гелкъведа, амма халкъ патал тир крарик садрани къил кутадач. Ксай месик иситIаяр кIанзавайбур, чун ицитIиз алахъзавайбур, кIекре вил кутуна какадай акъат та-

вунмаз къакъра ядайбур лагъанай чна гъа ихътин ксариз.

Аквадай гъаларай, гзафбур редакциядин гъавурда акъуна ва гъавилай алатай йисуз чав тахсараяр са акъван агатнач. Къил-къилел алай ксари лагъайтIа, чаз мадни пара чарар ракъурна. Гъавилай 2005-йисуз редакцияди вири санлай 946 чар къачуна. 2004-йисуз къачурдалай 106 чар пара. ГъакI къецепатан уьлквейрай редакциядиз 200 чар атана. Идалай гъейри Келдайбуру чин алахъунар аргухарна ва абурун куьмекалди чна "Самур" кхъинихъ авсиятда Бакуда, Сумгаитда, КIлара, Хачмаза ва маса районра са къадар тедбирар киле тухвана. Гъа ихътин крар себеб яз редакциядин Келдайбурухъ галаз алакъаяр къвердавай мадни мягъкем жезва. ЦIинин йисуз хаь Агъсу, Агъдаш Къевепеле, Исмаиллы ва Огъуз районра Келдайбурун конференцияр киле тухудай ният ава. Газет кхъинин кIвалах мадни вилик тухун патал чаз гъам и тIварар къур районрин, гъамни лезгийар яшамаш жезвай маса районрин агъалийрин мурад-метлебар чириз кIанзава. Гъавилай редакциядиз чарар ракъурун, адахъ галаз алакъаяр мадни мягъкемарун тIалабзава чна квевай. "Самур" куь газет я, ада кез, хайи халкъдиз къуллугъзава. 2007-йисуз вичин 15 яш тамам жезвай чи хайи газет мадни пара кхъин, адан юбилей лайихлудаказ киле тухун патал къедамаз герек тир вири алахъунар ийин. "Жуван вацI жува яцIу авуна кIанзавайди я", - лагъанай чи бубайри.

"Самур"

### ОГЪУЗДА КОМПЛЕКС ЭЦИГЗАВА

Азербайжан Республикадин регионар майишатдинни экономикадин рекъяй вилик тухуниз талукъарнавай Гьукуматдин Програмада фикирда къунвайвал, Огъуз района туризмдинни спортдин комплекс эцигиз къил кутунва. И комплексдик 36 номердин мугъманрин кIвал, сирнавун патал вир, спортдин залар, гъакIни хизанри ял ягъун патал котеджар акатзава.

Цийи комплекс чкадин карчийрин пулунин такъатралди эцигзава. Исятда эцигунин кIвалахар 30 касди киле тухузва. Комплекс кардик кутурла ина 50 касди кIвалахда. Эцигунар цIинин йисан эхирдалди къилиз акъудда.

### МАДНИ БАНДАР КЪАДА

Куьрмуьк вацIу Къах райондин хуьрерихъни хуьруьн майишатрихъ ара датIана зарар хукIурзавай. Гъавилай са шумуд йис инлай вилик вацIун кьер тирвал бандар къаз башламишна. Идалай гъейри вацIун кен тирвал 500 квадратметр къван чка, гъакIни 120 кубметрдин яд гудай система рагъулрикайни къванерикай михъна. И крар къилиз акъудун патал санлай 1 миллиардни 228 миллион манат (цийи пулуналди 245 агъзур манат) серфна.

Алатай йисуз Азиядин вилик финин банкунин куьмекалди Куьрмуьк вацIун кьер тирвал цийи бандар къуна. И кар паталди 1 миллиардни 923 миллион манат (цийи пулуналди 384 агъзур манат) пулунин такъатар серф авуна. Бандар къунин кIвалахар давамарзава.

### ЧАКАЙ КХЪЕНАЙ...

Лезгийри набататрикай лугъуз тежедай къван хийирлу дарманар расзава. Са хуьре зал набататрикай 100-далай виниз дарманар раснавай, вичин яшар 110-дав агакънавай куьзек дуьшуьш хъана. Адаз вирида "лукъман" лугъузвай. Хуьруьнбуру тестикъарзавайвал, адалай гъихътин хъайитIани начагъвилериз чара ийиз алакъдай. Са шумуд йис инлай вилик хуьруьз атай вабадикай 20 кас начагъ хъанай. Лукъманди вичин дарманрин куьмекалди абур сагъарнай ва анжах са аял къенай.

Куьзекан дарманханада хирер, агъургъан, верем, ваба, цIегъер, цIаяр, уьгуь, гъура, хума, хъутур, фул, кIарабдин тIалар, кен фидай азар сагъардай, гъакI кен хадай гзаф дарманар авай...

Г.И.РАДДЕ,  
урусрин алим.  
1885-йис.

Уьмуьрни куьтягъ жеда,  
кIвалахар куьтягъ жедач.  
Лезги халкъдин мисал.

**XƏBƏRLƏR****VİZASIZ 28 ÖLKƏYƏ**

Son illər terrorizmlə bağlı olaraq, bir sıra ölkələr viza rejimini sərtləşdirib. Buna baxmayaraq, ehtimal ki, onların vətəndaşları 100-dən çox ölkəyə sərbəst gəlib-gəlir. Məsələn, ABŞ-ın, Danimarkanın və Finlandiyanın vətəndaşları dünyanın 130 ölkəsinə vizasız gedir. Bu siyahıda ikinci yeri Almaniyaya, İrlandiya və İsveçrə tutur. Onların vətəndaşları 129 ölkənin ərazisində vizasız hərəkət edir.

Keçmiş sovet respublikalarından Litvanın vətəndaşları 94, Estoniyanın və Latviyanın vətəndaşları 91, Rusiyanın vətəndaşları 35 ölkəyə vizasız getmək imkanına malikdir. Bu siyahıda Azərbaycan 140-cı yeri tutur. Ölkəmizin vətəndaşları problem olmadan yalnız 28 ölkəyə gedə bilər.

**12 YARIMSTANSIYA TİKİLƏCƏK**

Ötən 4 il ərzində Barmek-Azərbaycan şirkəti ölkəmizdə enerji sisteminin inkişaf etdirilməsindən ötrü köhnə manat hesabı ilə 85,6 milliyyat manat sərmayə qoyub. Təkcə ötən il qoyulmuş sərmayənin məbləği 24,2 milyon dollar təşkil edir. Kapital qoyuluşu respublikanın şimal rayonlarını və paytaxtı elektrik enerjisi ilə tədricən daha yaxşı təchiz etməyə imkan verir.

Yaxın iki il ərzində şirkət elektrik şəbəkəsinin inkişafına 154 milyon dollar sərmayə qoyacaq. Bu vəsait köhnə elektrik xətlərinin və transformatorların təmirinə, həmçinin 12 yeni yarımstansiyanın tikintisinə sərf olunacaq. Hazırda şirkət Günəşli qəsəbəsinin və Siyəzən rayonunun elektrik təsərrüfatını qaydaya salmaqla məşğuldur.

**QAZANCA UYGUN PENSİYA**

Yaxın vaxtlarda respublikamızda pensiyalar 70 yeni Azərbaycan manatına çatdırılacaq. Məlum olduğu kimi son illər BMT-nin müəyyən etdiyi parametrlərə görə, insanın iş gününə düşən qazancı 2 dollardan artıqdırsa, artıq o, kasıb sayılır. Bu prinsip əsas götürülməklə ölkəmizdə 2007-ci ilə qədər minimum pensiya 70 dollara çatdırılacaq. Belə olsa, pensiyaçılara gündə 2 dollardan çox qazanc düşəcək. Pensiyaların bu şəkildə artırılması yoxsulluğun səviyyəsinin azalmasına təsir göstərəcək.

**AK-nin SƏFİRLİYİ AÇILACAQ**

Gələn il Azərbaycanda Avropa Komissiyasının (AK) səfirliyi açılacaq. Hazırda səfirliyi açılması üçün hazırlıq işləri görülür.

Yaxın vaxtlarda həmçinin Azərbaycana münasibətdə Avropa Birliyinin (AB) "Yeni qonşuluq siyasəti" proqramının reallaşdırılması üzrə məsləhətləşmələr keçiriləcək. AK-nin yeni xüsusi elçisi Alan Uaddamsın dediyinə görə ölkəmizdə onun fəaliyyət istiqamətlərindən biri də enerji sahəsi və nəqliyyat məsələlərində AB-nin Azərbaycanla əməkdaşlıq etməsidir.

**YENİ PLANET**

Günəş sistemində kənarında daha bir planet aşkarlanıb. O, Günəş sistemindən 25 min işıq ili qədər uzaqdır. Yeni planetin kəşfində 12 ölkənin 73 astrofiziki iştirak edib.

Alimlərin fikrincə həmin planetdə temperatur mənfii 220 dərəcədir və ona görə də burada həyatın varlığı ehtimal oluna bilməz. Planet öz ulduzunun ətrafında 10 ildə bir dəfə dövr edir.

İndiyədək alimlər Günəş sistemi xaricində hərəkət edən 170 planet aşkar ediblər.

Atdan düşsən də,  
addan düşmə.

**Azərbaycan atalar sözü**

**POLKOVNİK RAMALDANOV**

Azərbaycan Silahlı Qüvvələrini Şair Ramaldanovsuz təsvür etmək çətindir. Ömrünü hər bənətinə, respublikamızın dövlətçiliyinin və ərazi bütövlüyünün qorunmasına həsr edən bu insanın həyatı və fəaliyyəti vətənə sadiqliyin parlaq nümunəsidir. Onun haqqında deyirlər: əsl hərəçidir. Şair Ramaldanov belə olanlar onun cəsur, ciddi, prinsipial, ədalətli, sözü üzə deyən insan olduğunu bilir. Dərin hərbi biliyi ilə seçilən Ş.Ramaldanovun zəhmətkeşliyi də heç kəs üçün sirr deyil.

Azərbaycan Silahlı Qüvvələri Hərbi Akademiyasının tədris şöbəsinin rəisi, Akademiya rəisinin müavini polkovnik Şair Ramaldanov haqqında ətraflı məlumat almaq üçün onunla xeyli söhbət etdik. Tanışlığımızın ilk anlarından onun daha bir istedadının şahidi olduq: o, maraqlı müsahibdir və üç dildə - azərbaycan, rus və ləzgi dillərində ehtəs dənşir ki, sanki hərbi yox, dilçidir.

Şair Ramaldanov 1957-ci ilin sentyabrın 5-də Xaçmaz rayonunun Xudat şəhərində anadan olub. Atası Ramaldan Qusarın Ləcət, anası Nuriyat Yeni Zeyxur kəndindədir. Ramaldanovlar Qusarın Hil kəndinin qədim və tanınmış nəslərinəndir. Kənddə bu nəşlin çoxlu nümayəndələri yaşayır. İlk həyat dərsələrini valideynlərindən alan Şair atasından təmkinlilik, ziyalılıq, anasından sadəlik və xeyirxahlıq öyrənib. Böyük Vətən müharibəsi mövzusunda çəkilmiş bədii filmlər, yazılmış kitablar bir çox gənclər kimi Şairin də formalaşmasında mühüm rol oynayıb, onda vətənpərvərlik hisslərinin formalaşmasına kömək edib. Odur ki, Xudat şəhər orta məktəbinin səkkizinci sinfini bitirən yeniyetmənin Bakıda Cəmsid Naxçıvanski adına orta hərbi məktəbin açılması xəbərini eşidən kimi səndələrini ora verməsi təəccüblü deyildi. Bu məktəb onun arzularının reallaşmasına yol açacaq. İntizamı, hər bənətinə olan böyük marağı ilə seçilən gənc ilk gündən məktəbin müəllim heyətinin diqqətini cəlb edir.

1973-cü ildə Azərbaycanın rəhbəri Heydər Əliyev məktəbi ziyarət etdi. Həmin hadisəni polkovnik belə xatırlayır: "Heydər Əliyev özünün yaratdığı məktəbə gəlmişdi. O, raportu qəbul edib rəhbərliklə görüşəndən sonra şagirdlərə tərəf gəldi, ilk görüşünü bayraqdardan - yeni mənədən başladı. Mənə yaxınlaşanda özümü təqdim etdim. O, mənim haralı olduğumu soruşdu, ailəmlə, valideynlərimlə maraqlandı. Sonra isə təbessümlə mənə "General olmaq istəyirsiniz?" - sualını verdi. Mən "Bəli, olmaq istəyirəm", - cavabını verəndə o, yanağına nəvazişlə oxşayır sağ əlini çiyinə qoydu."

Bu məktəb və bu görüş Ş.Ramaldanovun gələcək təleyini müəyyənləşdirir. Buranı qırmızı diplomla başa vurub hərbi təhsilini Bakı Ali Umumqoşun Komandirliyi məktəbində davam etdirir. Həmin məktəbi də fərqlənən diplomu ilə bitirən Şair hərbi qulluğunu Almaniya qəbir.

1988-ci ildə o, Moskvadakı Frunze adına Hərbi Akademiyaya daxil olur. Oranı bitirib Azərbaycana qayıdan zabit ölkəmizdə baş verən bir sıra faciələrin şahidi olur. Dövlət səviyyəsində hərç-mərciyyə, şərt-təsizliyin hökm sürməsi Milli Orduda da öz mənfii təsirini göstərmişdi. Çoxları kimi o da ölkəni təhlükəli vəziyyətdən xilas edə biləcək bir şəxsin - Heydər Əliyevin qaydısına ümid bağlamışdı. Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsi ilə xalqın itirilmiş inamı da qayıdır.

Bu görüş briqadanın şəxsi heyətini ruhlandırır. Yanvarın 5-də biz hücum əməliyyatına başladık. Düşmən belə döyüş əzmini gözlemirdi, ona görə də geri çəkilməyə, sonra isə qaçmağa başladı. Nəticədə briqada 30 kilometr irəlilədi və qonşu hərbi hissələrlə birlikdə 22 kəndi və o cümlədən Horadiz qəsəbəsini azad etdi. Döyüşün üçüncü gününün sonunda Ali Baş Komandan mənimlə telefon əlaqəsi saxladı. Mən özümü "Polkovnik-leytenant Ramaldanov" kimi təqdim etdikdə o, "Siz artıq polkovniksiniz", - dedi.

Ağır döyüşlər gediirdi. Düşmən nəyin bahasına olursa-olsun Füzuli istiqamətində uğurlarımıza kölgə salıb azad olunmuş torpaqları əlimizdən almaq, Azərbaycan ordusunun vəziyyətini göstərmək istəyirdi. Bunun üçün çoxsaylı ehtiyat hissələrini yerləşdirərək Füzuli-Beyləqan istiqamətində əks hücumu hazırladı. Düşmən nisbi gücünün çatqat çox olduğunu gizlətmirdi. Təhlükəli vəziyyət yaranmışdı. Dəqiq keşfiyyat apararaq Müdafiə Na-

təlim mərkəzində cəbhəyə ehtiyat taborlarının hazırlığı ilə məşğul idim və bu müraciətin heyətində döyüş əzmini necə qaldırıldığını şahidi oldum. Noyabrın əvvəllərində mənə Müdafiə Nazirliyinin baş qərargah reisi general-mayor (indi general-leytenant) Nəcəmməddin Sadıxov öz yanına çağıraraq dedi ki, Ali Baş Komandan Füzuli istiqamətində ağır vəziyyətlə əlaqədar briqada komandiri vəzifəsinə bir etibarlı və bacarıqlı zabit tapmaq ona tapşırıb. Ona görə də bu vəzifəyə mənə namizad görür və təklif edir. Mən təklifi qəbul edib dərhal döyüş bölgəsinə yola düşdüm."

Bu, fərariliyin geniş yayıldığı dövr idi. Əsgər və zabıtların döyüş əzmini və inamını artırmaq, onlarda vətənpərvərlik ruhunu möhkəmlətmək üçün böyük səy tələb olunurdu. O, məhz bundan başladı. O vaxt cəbhəyə könüllü gedən əsgərlərin dilinə döyüş "Mən şəhid olmağa gedirəm!" çağırışının "Mən qalib olmağa gedirəm!" çağırışını ilə əvəz olunması, onlarda öz komandirlərinə və qələbə qazanacaqlarına inam yaratmaq istiqamətində ciddi təbliğat işinə başladı.

Şair müəllim söhbətinə davam edir: "1993-cü ilin dekabr ayının 23-ü idi. Məlumat gəldi ki, Ali Baş Komandan ehtiyat hərbi hissələrin döyüş hazırlığına baxmaq üçün bizim hərbi hissəyə gələcək. Mən prezidenti qarşıladım və təlimin ge-



dişi barədə raport verdim. Təlimlərin gedişini izlədikdən sonra Ali Baş Komandan mənimlə maraqlandı, biləndə ki, onun yaratdığı Cəmsid Naxçıvanski adına məktəbin ilk məzunlarından biriym, mənə diqqətə baxdı. İyirmi il əvvəl baxdığı kimi. Onun yaratdığı məktəbin müdavimi indi onun qarşısında peşəkər zabit kimi dayanmışdı. Sonra o, gözənilmədən əsgərlərin yerləşdiyi cəbhələrə getmək (bu, proqramda nəzərdə tutulmamışdı) istiqamətini bildirdi. Onların şəraiti və yeməkləri ilə tanış olandan sonra briqadanın şəxsi heyəti ilə görüşdü. Ali Baş Komandanı yola salanda o, mənə əlini uzadıb: "İnanıram ki, siz yaxşı komandir olacaqsınız", - deyərək öz təşəkkürünü bildirdi.

Bu görüş briqadanın şəxsi heyətini ruhlandırır. Yanvarın 5-də biz hücum əməliyyatına başladık. Düşmən belə döyüş əzmini gözlemirdi, ona görə də geri çəkilməyə, sonra isə qaçmağa başladı. Nəticədə briqada 30 kilometr irəlilədi və qonşu hərbi hissələrlə birlikdə 22 kəndi və o cümlədən Horadiz qəsəbəsini azad etdi. Döyüşün üçüncü gününün sonunda Ali Baş Komandan mənimlə telefon əlaqəsi saxladı. Mən özümü "Polkovnik-leytenant Ramaldanov" kimi təqdim etdikdə o, "Siz artıq polkovniksiniz", - dedi.

Ağır döyüşlər gediirdi. Düşmən nəyin bahasına olursa-olsun Füzuli istiqamətində uğurlarımıza kölgə salıb azad olunmuş torpaqları əlimizdən almaq, Azərbaycan ordusunun vəziyyətini göstərmək istəyirdi. Bunun üçün çoxsaylı ehtiyat hissələrini yerləşdirərək Füzuli-Beyləqan istiqamətində əks hücumu hazırladı. Düşmən nisbi gücünün çatqat çox olduğunu gizlətmirdi. Təhlükəli vəziyyət yaranmışdı. Dəqiq keşfiyyat apararaq Müdafiə Na-



zirine düşmənin toplanma rayonu- na havadan zərbə endirməyin vacibliyini çatdırdım və Ali Baş Komandan müraciət etmək üçün icazə istədim. Səhər deyilən əraziyə zərbə endirildi. Nəticədə düşmən 500-ə yaxın canlı qüvvə itirərək qaçmağa üz tutdu. Ali Baş Komandan öz uzaqgörənliyi və düzgün qərarlar qəbul etmək bacarığı sayəsində düşməni həmin istiqamətdə irimiqyaslı işğal əməliyyatından əl çəkməyə məcbur etdi. Bu qərar olmasaydı, Azərbaycan ordusu çoxsaylı itkilər verəcəkdə. Bu istiqamətdə düşmən tərəfindən olan itkilər onu atəşkəsə gətirməyə məcbur etdi. Bizim briqadanın sağ cinahında polkovnik-leytenant (indi general-leytenant, Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı) Rövşən Əkbərovun koman-

də geniş istifadə olunur. Əsgərlərdən tutmuş Hərbi Akademiyanın müəllimlərinə kimi hamı həmin tədris vəsaitindən bəhrələnilir.

Azərbaycan Milli Ordusunun bir çox zabıtları polkovnik Şair Ramaldanovu özlərinin müəllimi hesab edirlər. Yetirmələri xidmət pillələri ilə irəlilədikcə, hərbi rütbələri yüksəldikcə, onun fərhəti artır.

Şair müəllim, sizin haqqınızda söhbət edəndə çoxu rəğbətə "əsl ləzgidir" epitetini əlavə edir. Bu sözləri necə mənalandırırsınız?

- Yəqin ki, sözü üzə deməyim, sözümlün ağası olmağım məni tanıyanlarda bu fikri formalaşdırıb. Bu, tək mənə yox, ləzgi xalqın əksər nümayəndələrinə xas cəhətdir. Yeri gəlmişkən, bizim bir fərqli cəhətimiz də var: bu, zəhmətkeşlikdir. Harada çalışmağımızdan asılı olmayaraq həmişə səylə, fədakarlıqla işləyirik.

- Sizin haqqınızda xeyirxah və təmənnasız adam imici də yaranıb. - Bunun üçün mən ilk növbədə atam Ramaldana boruluyam. Sizin bir hadisə danışım. Neçə illər bundan əvvəl Xudata, valideynlərimə baş çəkməyə getmişdim. Gecə eve gəc çatdıqdan səhər doğuşa yatacağımı düşünürdüm. Ancaq səhər atam məni yuxudan oyadıb dedi ki, səni görmək istəyən var. Belə görüşlərə adət etdiyimdən heç nə deməyib həyətdə düşdüm. Küçədən keçən nəxiri görəndə saat 7 olduğunu düşünüb zarafatla:

- Bakıda heç olmasa iş vaxtından əvvəl adamı narahat etmərlər, dedim və həmyerlimin xahişini dinlədim.

O, çıxıb gedəndən sonra atam mənə irad tutdu:

- Gərək ələ deməyəydin. Mənim tutduğumu görəndə o, əlavə etdi:

- Cən o cür sadə adamların sayəsində bu dərəcəyə çatmışam. Onlar kolxozda tər töküüb işləyəndə sən Bakıda rahat, təmiz otaqlarda oturub dərs oxumusan. Heç vaxt bunu yadımdan çıxarma. Kasıb, imkansız adamlardan köməyini əsirgəmə.

Bu sözlər mənə dərs oldu.

Ramaldanovları hərbiçilər ailəsi kimi tanıyırlar. Şairin iki qardaşı və bir bacısı da Azərbaycan Ordusunda xidmət edir. İlhamla Elman böyük qardaşları kimi Qarabağ müharibəsinin od-alovundan keçib. İlham briqada komandiri olub, polkovnik-leytenantdır. Elman isə mayor rütbəsini qazanıb. Şairin oğlu Şıxbala da Ali Hərbi Məktəbi bitirib, hazırda təlim-tədris mərkəzində təhsilini davam etdirir.

Şair müəllim Qarabağ müharibəsində şəhid olmuş ləzgilərdən də danışdı. Döyüşlərdə fədakarlıq göstərmiş əsgər və zabıtların söz saldığı və sonra qeyd etdi ki, bu müharibə iki ləzgi generalını yetişdirdi. Onlardan biri general-leytenant Yaşar Aydemirov, o biri isə general-mayor Qazıbəy Qurbanovdur.

Söhbətimizin sonunda o, əlavə etdi:

- Bu günün Azərbaycan əsgəri yüksək hərbi təlim görmüş, gələcəyə inamı olan, xalqının və ölkəsinin yolunda canından keçməyə hazır vətənpərvərdir. Belə əsgərlərlə Qarabağı azad etməyə qadir olduğumuza heç kəs şübhə etməməlidir.

**Sədaqət KƏRİMOVA.**

# ЧИ ЧКАЙРИН ТІВАРАР

## АБУР ГЬИКИ ЧИРНА КІАНЗАВА?

(Эвел газетдин 2005-йисан 25-февраль, 26-март, 24-май, 22-июнь, 28-июль, 20-август, 14-сентябрь, 20-октябрь, 22-ноябрь, 27-декабрь, 2006-йисан 28-январь тилитра)

Агалахур  
Амас  
АмутІ  
Абдукеримуба  
Агъа Сирт  
Агъа Филифли  
Баян  
Бужагъ  
Бирякъ  
Вадан  
ГалакІ  
Гамбу  
ГачІах  
Гилак  
ГъарачІ  
Дандас  
Дашуыз  
Докъузпара  
Дугъан  
Заркъал  
Зип  
Ихер  
КаситІхуръ  
Картур  
Келхен  
Кирован совхоз (вилікан тІвар)

Кілам  
Кимхуръ  
Куз  
Куцхуръ  
Куруар  
КіцІар  
Къара Уышгун  
Къарабулах  
Къацах  
Къазбин  
Къегъдир  
Къугъван  
Къакъал  
Къарабагъ  
КъинтІ  
Къудкъашан  
Кіамакрчун  
Кіачунпел  
Кіевкеле  
Кіелет Лацар  
Лянкъа  
Малых  
Мегъен  
Мерцеф  
Минехуръ  
Мирчи  
Муьнкуьт  
Никез  
Сарубаш  
Сирт  
СинтІхуръ  
Сум  
Сукъвел  
Тагъар  
Тарав  
Тачан  
Тіакъ  
Тіашхуръ  
Урсун  
Фудур  
Хачмаз (шегъер ва 2 хуръ)  
Хатан  
Херек  
Хурайуба  
Хусран  
Ціапу  
Ченехъ  
Чукур  
Чукуруба  
Чумар  
Чуьруьхуръ  
Чіапан  
Чіафур  
Чіги  
ЧітІ  
ШикІ  
ШинекІ  
Шугур  
Шухун  
Шуьгъунъ  
ЭкІен  
Эпит

**СИЯГЪДИЗ БАЯН:** Санлай и сиягда 1610 къван лезги хуьреринни шегъерин тІварар гъатнава. Амма им тамам сиягъ туш. Ам тамамарун мумкин карни туш. Вучиз лагъайтІа икъван гагъди чахъ чи тарихар дериндай ва вири патарихъай чирдай мумкинвилер хъанвач. Тарих гьикъван дериндай чирайтІа, са гьакъван цийи деллар, гьабуркай яз, чи мадни вишералди къадим хуьрерин ва шегъерин тІварар винел акъатда. Гъавилъй гележегда и сиягъдиз цийи тІварар алава хъжедайди шаксуз я. Чкайрин тІварар ашкара авунихъ авсиятда дуйшуьш жезвай четинвилер гъаф ава. Ихътин четинвилерикай сад чешмейрихъ галаз алакъалу я. Сад лагъайди, къадим девирра чапхунчийри чукІурнавай чи гъаф хуьреринни шегъерин тІварар чешмейра гъатнавач. Къвед лагъайди, тарихдин чешмейра гъатнавай тІварарин чехи пай чІуруз кхъенва. Месела, арабрин географ Ал-Истагъриди Партавдин са фарсагъ (6 километр) мензилда авай АнтІар хуьруьн тІвар "ал-Андереб", КІар хуьруьн тІвар "Карн", Лацуб хуьруьн тІвар "Ласуб", Юкъван хуьруьн тІвар "Ионтан" хъиз къалурнава. **(Килиг: Ал-Истахри. Книга путей і государств /Пер. Н.А.Караулова. СМОМПК. Тифлис. 1901. Вып. 29.)**

Макъаладин эвелда къалурнавайвал, маса авторри Уьруьнкеле, ЦІрхар, КъетІенхуръ, Давдакъан, Чіанахъар, ДутІхуръ хътин хуьрерин тІварар чпин чІаларив къадайвал, месела, "Оренкала", "Сирхар", "Каганкатук", "Гегам", "Адегер", "Дивдикан", "Чанахар", "Дутхур" хъиз кхъенва ва икІ мад. Дегъ чІварин ва юкъван асиррин авторри чпин чІаларив къадайвал къелемдиз къачунвай чи хуьрерин ва шегъерин тІварар гъа чешмейра урус ва азербайжан чІалариз элкьурдайлани чІурудаказ къалурнава. Эхиримжи 3-4 виш йисан къене урус ва маса чІаларалди чап хъанвай чешмейра ихътин татугайвилериз рехъ ганва. Идалай гъейри са бязи лезги чешмейрани чи хуьрерин тІварар какадарнава. Месела, Гелхен хуьруьн вилікан тІвар Келхен тирди къалурнава. Им эсиллагъ дуйз фикир туш, вучиз лагъайтІа тарихдин чешмейрай аквазвайвал, Къурагъ райондин къадим хуьрерикай тир Гелхен дегъ чІавара Чіафур, Туьхуръ, Никез, Келхен ва Кіеле хътин 5 гъвечІи хуьруь арадал гъанай. Цийи хуьруьз гьихътин тІвар ягъанайтІа, лугъуз жедач. Амма чешмейрай і хуьре Гелхен тІвар алай гъаф зурба алим хъайиди малум я. И камалегъли рагъметдиз фейидалай гуьгъуьниз хуьруьнбуру чпин хуьруьз адан тІвар ягъанай. Акъазвайвал, Келхен ва Гелхен чара-чара хуьрер я.

Мад са мисал. СтІал Сулейманан райондин Мехкергъ хуьруьн тІвар Яркіи магъалдин къадим хуьрерин сиягъдик акатнава. Амма садбуру ам вилікан Хъампут, муькуьбуру Къазихадхуръ я лугъуза. И фикир-

дихъ галаз рази хуьнухъ мумкин туш. Тарихдин чешмейрай малум жезвайвал, адахъ 400 йис къван тарих ава. Амма гилан "Хъампут харапІар" лугъузвай чкадал хъайи Хъампут чи эрадин сифте килера кутунвай хуьр тир. Ам VIII виш йисан юкъвара араб чапхунчийри чукІурнай. Къазих тІвар алай лезгиди абурун къушундин аксина женг чІугунай. Къазихан КІеретІди вишералди мислимар (аскерар) яна кьенай. Хъел акарай арабри лезгийрикай къясас къахчун патал хуьр кылай кылиз чукІурна харапІадиз элкьурнай.

Чапхунчийр хъфейдалай гуьгъуьниз Къазиха ва сагъ амуькай ксари вацІун муькуь пата цийи хуьр кутунай. Жемътди цийи хуьруьз къегъал Къазихан тІвар ягъанай. 1607-йисуз Ахцегъ муьтІуьгъарун патал чІехи къушунар гъаз чи чилерал вегъей І Шагъ Аббасан Ширван вилайет идара ийизвай беглербег Юсуф ханди вичин аксина къегъалвилелди женг чІугур лезгийрин шумудни са хуьрер, гьабуркай яз Къазихадхурни чукІурнай. Гуьгъуьнлай сагъ амуькай ксари маса чкада, яшайиш патал къулай шартІар авай кьве кІамун арада, къадим Чиги хуьр хъайи чкадиз муькъва чилерал гилан Мехкергъ тІвар алай хуьруьн бине кутуна. Амма и вакъийарикай хабар авачир ксари винидихъ кьейд авур хуьрерин тІварар какадарзава.

Тарихдай малум тирвал, 783-йисуз арабрин сердер Марван ибн Мегъамеда лезгийрин Самурдинни Шабрандин арада авай вилайетдиз куьчарай гъезерикай (хазаррикай) 7000 кас чпин ватандиз хъфин тавуна чи чилерал амуькнай. **(Килиг: Артомонов М.И. История хазар. Л., 1962. ч. 218-221).** Абуьр лезгийрин 30 къван хуьрера яшамииш хъанай ва чпини цийи 10 хуьр кутунай. Гуьгъуьнлай гъезерри чеб яшамииш хъайи лезги хуьрерин тІварар дегишарнай. И тІварар чаз гелени малум туш. Гъезерри чпи кутур хуьрерин тІварарикайни тек са "Гъезерхуръ" ойконим ама. Амай хуьрерихъ гьихътин тІварар авайтІа икъван гагъди ашкара ийиз хъанвач. Санлай 39 тІвар квахънава. Амма "Гъезерар" тІвар алай тухумар ва кылиди магълеяр КіцІар райондин Кузун, Кузун хъишлах, Уьнуьгъ, Атлухан, Кылагъ хуьрера исятдани ама.

Мад тарихдиз вил вегъен. 1356-йисуз аслу тушир Къурагъ пачагълугъ арадал атанай. Тарихдин чешмейра къалурнавайвал, и пачагълугъ 155 йисуз садалайни аслу тушиз кылиди яшамииш хъанай. И вахтунда 16 гъилера, саки гъар цІуд йисалай садра чапхунчийри Къурагълал вегъенай, амма гъар гъилера лезгийри абур кукІварнай. Эхирни 1511-йисуз Ширвандинни Ирандин къушунри санал Къурагъ пачагълугъдиз басрух гана. Къурагъвиар са шумуд вацра чпелай вадра пара тир къуватрин хура акъвазна. Чапхунчийри пачагълугъдик акатзавай хуьрерикай 23 хуьр кы-

лай кылиди чукІурнай. А хуьрерин тІварар кьедалди чаз малум туш. Гъа ихътин крар себеп яз са къадар къадим хуьрерин тІварар гъелени ашкара ийиз жезвач. ЯтІани, тарихди субутзавайвал, сиягда чи хуьреринни шегъерин тІварар са шумудра артух хуьнухъ герек я.

Къадим авторри кьейд авунвайвал, маса халкъарив гекъгайла, лезгийрихъ хуьрер генаи пара авай. Араб авторри чи хуьрер къалин ва сад-садаз муькъвал тирди кылиди кьейд авунай. И фикир XIX-XX виш йисарин алмирини тестикъарнава. 1947-1948-йисара къадим лезги хуьрерин амуькаяр жагъурай машгъур археолог М.Исакова Къурагъ райондин къадим хуьрерин арада 3-4 километрдин мензил хъайиди субутнава. И кар кьенин делирини тестикъарзава. Месела, алай вахтунда и райондин Къулан вириини АрхитІ хуьруьн арада авай 30 километрдин мензилда 13 хуьр экІя хъанва. Дегъ чІавара гъа ина хуьрерин къадар 20-далай виниз тир. Ихътин мисалар мадни къалуриз жедат.

Чи хуьреринни шегъерин тІварарихъ гелкъведайла мад са месэла рикІелай ракъурна кІанзавач. Чахъ чІехи хуьрер хъиз, гъвечІи хуьрерни гъаф авай. Тарих тирвал гъвечІи хуьрери галкІиз, чІехи хуьрер арадал гъанай. И кар гъам чи риваятрай, гъамни тарихдин ва археологиядин делилрай тестикъ жезва. Месела, чи сур чІаварин шегъеррикай тир Гияр шегъер чкІайдалай гуьгъуьниз Хевезар, Цийихуьр, Сернегар, Юрзал, ЧатаркІам, Къекъвенхуръ ва ЧІурухуръ хътин 7 гъвечІи хуьруь Къурагъ арадал гъанай. Агъзур йис инлай вилік Туьхуръ, Мегъад, Ганар, Алан хътин 4 хуьр галкІунин нетижа яз Шимихуръ пайда хъанай. Хпез хуьруьк гуьгъуьнлай УстІар Чинеда, Къванан кылил ва Чухъверик хъайи 3 хуьрни галкІанай.

Ихътин гъалар тек са Къурагъ райондин чилерал ваь, маса лезги чилерални кыле фенай ва мадни кыле физва. Месела, СтІал Сулейманан районда Алидхуръ, КІахцугъ, Цмур хътин хуьрерни шумудни са гъвечІи хуьрери арадал гъайиди малум я. Ялцугъ хуьруьн бине Къеан, Цилинг, КІири ва Кіеле хуьрерин агъалийри, Эминахуьруьн (Аламише) бине Хутаргъ, Къеан, Хпитар, Ципер, Бигер, Ялцугъ хътин 6 хуьруьн агъалийри кутуна. Амма гилан девирдилай фаркълу яз дегъ чІавара чІехи хуьрер арадал гъидайла гъвечІи хуьрер тамавилелди гъаниз куьч жедай. Месела, гила чавай вичин тІварцІин мана "Къуд хуьр", "Куьч хъайибурун хуьр" хъиз ачухариз жезвай къадим Къуьчхуръ гъакыкъатдани тамавилелди иниз куьч хъана атай 4 хуьруьн агъалийри кутунай. Анжах и хуьрерин тІварар кьедалди малум туш. Къурагъин къадим хуьрерихъ 3-5 агъзур йисан тарихар авайди фикирда къуртІа, а тІварар ахтармишун регъят кар туширди гъасягда къатІуниз жедат. Гъа икІ, вичин тІвар "кІах" ва "цуз" гафарикай туькІуьл хъанвай КІахцугъ (СтІал Сулейманан район) 7

хуьруькай арадал атанай. Абурукай анжах пудан тІвар (Къунча, Хъчарихъ, СтІалдихъ) малум я, 4 хуьруьн тІвар малум туш. Къадим хуьрерикай тир ЦІухурни 10 хуьруь арадал гъанай ва адан сифте тІвар ЦІудхур тир. И хуьрерин тІварарни кьедалди тийижиз ама. А хуьрерикай халкъди туькІуьрай риваятда икІ лугъуза: "10 стхади 10 кІунтІунал 10 хуьр кутунай. Хуьрер сад-садавай 10 версинин мензилда авай. Душманри гъар гъилера са хуьрел вегъез, агъалийриз зулум ийизвай. Са юкъуз ГатІ меслят гъун патал вичин чІехи стха АтІа кылил атана. "Душмандин хура акъвазун патал чи хуьрер галкІана, санал яшамииш хъана кІанзава", - лагъана чІехи стхади. Са арадиз атун патал БатІан, СатІан, МатІан ва муькуь стхайрин разивал хъана кІанзавай..." Адет яз, лезгийри хуьруьз а хуьруьн бине кутур касдин тІвар ягъадай. И жигъет асасдиз къачуртІа 5 хуьруьн тІварар икІ тайнариз жедат: "АтІахуръ, ГатІахуръ, БатІахуръ, СатІахуръ, МатІахуръ. Амма чешмейра и тІварар дуйшуьш жезвач. Муькуь патахъай, риваятдай анжах вад стхадин тІварар ашкара жезва, амай хуьрер кутур ксарин тварар винел акъатзавач.

Ихътин маса делиларни авачиз туш. XIV виш йисан эхирра Тимурленга Мугъандин лезгийриз басрух гайи чІавуз 5 хуьруьн агъалияр хайи чилер гадарна Къуба патаз атанай ва ина чІехи са хуьр кутунай. Абуру и хуьруьз "Вадан" (вад хуьруь арадал гъайи) тІвар ягъанай. Къуд виш йис алатайла, яни XVIII виш йисан юкъвара Надир шагъди вичин аксина женг чІугур вадарикай къясас къахчун патал хуьр цІай яна канай. Сагъ амуькай агъалийри маса чкада чараз кьве цийи хуьр кутунай. Гуьгъуьнлай гъа хуьрерни чапхунчийри чукІурнай. Амма я Вадандин бине кутур 5 хуьруьн, яни адалай гуьгъуьниз пайда хъайи 2 хуьруьн тІварар чаз гилалдини малум туш. ЯтІани "Ваданар" тІвар алай тухум КіцІар райондин Гъил ва Мучугъ хуьрера исятдани ама. Гъа ихътин гъалар себеп яз вишералди лезги хуьрерин тІварар квахънава. Инал гъа са тІварар алай хуьрерни рикІел хъана кІанзава. Чахъ цІудралди ихътин хуьрер хъанай ва гъабурни икъван гагъди авайвал тайнариз хъанвач.

Мад са месэла. И сиягда чеб лезги чІалан группадик акатзавай халкъарин са бязи хуьрерин тІварарни гъатнава. Вучиз лагъайтІа юкъван асиррин чешмейра абур лезги хуьрер тирди къалурнава. А халкъариз махсус гъаф хуьрерин тІварар сиягда гъатнавач.

Гъаф йисара зегъмет чІугуна туькІуьрнавай и сиягда икъван чІавалди халкъдиз малум тушир вишералди лезги хуьреринни шегъерин тІварар гъатнава. Гъавилъй гележегда и сиягъ чи ойконимар ахтармишзавай гъар са кас патал къиметлу чешмедиз элкьведайди шаксуз я.

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ.  
(Гуьгъ ама).

# QAYA ÜSTÜNDƏ ÇİÇƏK

1962-ci ilin iyun ayının əvvəlləri idi. Qusar rayonunun Pıral kəndi təbiətin gözəl çəqini yaşayırdı. Çöllər, çəmənlər əlvan çiçəklərin bihüsedici ətrinə bələnməkdə. Belə günlərdən birində kəndə səş yayıldı ki, Şəmsibala Şıxabayevin evinə Bakıdan qonaqlar gəlib. Adı qonaqlara kənddə hamı adət edib. Yaz gələndən payızın sonlarına kimi buradan gələnlərin ayağı kəsilmir. Pıralın qədim yurd yerlərinin izlərini, üstündə alban yazıları olan daş kitabələri bu günə kimi qoruyub saxlamış, arxeoloji qazıntılar zamanı torpağından qədim sivilizasiyanın maddi-mədəniyyət nümunələri tapılmış "Likiar", "Piçxal" kimi tarixi məskənləri təkcə pıralıları yox, çoxlarını özünə cəlb edir.

Bu dəfə gələnlər qeyri-adi qonaqlar idi. Onların - Azərbaycan Dövlət Mahni və Rəqs ansamblının solistləri olan ucaboy, zərif qızların, oğlanların tamaşasına böyükklü-küçüklü bütün kənd yığışmışdı. Zərəfat deyildi, televizordan tez-tez seyr etdikləri rəqqaslar öz ayaqları ilə Pırala gəlmişdilər.

Marağı artıran səbəblərdən biri də Şəmsibalanın müharibədə həlak olmuş qardaşı Allahqulunun qızının da onların arasında olması idi. Ansamblın solisti Aliyə Ramazanovanın - ifa etdiyi rəqslərə hamının heyran olduğu bu gözəl qızın dörd yaşında iken uşaq evinə düşdüyünü, doğmalarından uzaqda, ata-ana nəvazisi görmədən böyüdüyünü çoxları bilirdi.

Yaşıl çəmənlərdə Şəmsibalanın açdığı geniş süfrəyə az qala bütün kənd yığışmışdı. Kimin evində nə ləziz yeməyi vardısı, gətirmişdi. Qonaqlar təzə bişmiş xərk çörəyindən, yağlı fətirdən, motal pendirdən, baldan, qaymaqdan, kəbablardan dadırdılar. Onlar Aliyənin əmisinin və kənd camaatının göstərdiyi qayğıdan kövrəlmişdilər.

- Bəs sən deyirdin heç kimin yoxdur? Gör nə qədər doğmaların var, - deyə rəfiqələrindən biri dilləndirib əmisi Şəmsibala ilə bərsi Maralın arasında oturmış, gözəl-niləməz xoşbəxtlikdən pörtmüş Aliyə göz yaşlarını güclə saxladı. Bir neçə gün əvvəl eşidəndə ki, truppa onun doğma rayonuna yola düşür, ürayının telləri yerindən oynamışdı. Bacısı Abidə ilə artıq bir neçə il idi ki, Pıraldakı doğmaları ilə məktublaşırdı. Səhər truppa yoldaşlarına bir yerdə kəndə, qohumları ilə gedəcəklərini bildirəndə hamı ona qoşulmuşdu. Aliyənin fərəhsiz uşaqlığı bərədə azdan-çoxdan eşitdiklərindən indi onun sevincinə ürəkdan şərək olmaq istəyirdilər.

Qonaqlıq başa çatanda elə buradaca konsert başlandı. Ansambl bu sadə, ürəyiaçıcı, mehriban insanlara özünün ən maraqlı programını təqdim etdi. Gözəl, şux rəqslər, ükək oxşayan musiqi sədələri gecə yarısına kimi davam etdi. Bu gözəl və təsirli görüşün xoş təəssüratı uzun müddət xatirələrində yaşadı.

Azərbaycan rəqs sənətini zirvələrə qaldırılmış, onun inkişafına öz şəxsi töhfələrini vermiş, incəlik, zərifiyyət və şüxluq dolu rəqsləri ilə tamaşaçıların məhəbbətini qazanmış respublikanın əməkdar artisti Aliyə Ramazanovanı anadan olmasının 65 illiyi münasibə-

tilə təbrik etmək, maraqlı söhbətlərinə qulaq asmaq üçün sənət-karə qonaq gəlmişəm.

- Sənə nanəli çay verəcəyəm, nanəni bacım Qusardan göndərib. - Aliyə xanım sevdiyi çaydan süzüb götürür və biz onun xatirələr aləminə dalırıq.

- Mən 1941-ci ildə doğulmuşam. Atam Böyük Vətən Müharibəsinə yola düşəndə körpə idim. Anam Pərixanım bir-birindən kiçik 4 qız uşağı ilə tənha, köməksiz qalmışdı. Dörd yaşım tamam olanda bir-birinin ardınca əvvəl böyük bacım, sonra isə anam vəfat etdi. Məni və məndən iki yaş



böyük bacım Abidəni Qusardakı uşaq evinə göndərdilər. Abidədən böyük bacım Maralı isə yenicə evlənmiş əmim Şəmsibala öz yanına apardı. Qusarda bir müddət qalandan sonra mənə bacımdan ayırılıb Bakıdakı 11 sayılı uşaq evinə göndərdilər. Uşaq evi indiki Nizami adına parkda yerləşirdi. Müdirəmiz hamının "Anacan" deyə çağırıldığı Bahar Ağalarova idi. Özünün övladı olmayan, bizimlə bərabər uşaq evində yaşayan bu qadın bizi ana məhəbbəti ilə sevirdi və onun sayəsində biz yetimlərin acı dadını bir o qədər hiss etməyirdik.

Anacan tez-tez Azərbaycanın rayonlarındakı uşaq evlərinə yola düşür, istedadlı uşaqları seçib gətirirdi. Bir dəfə Qutqaşəndən on qızı götürüb gəldi. Onların arasında Şura adlı 12-13 yaşlarında bir qız da var idi. Biz onunla dərhal dostlaşdıq. Bir dəfə o, Qutqaşənə, uşaq evindəki rəfiqələrindən məktub yazırdı. Məktubun sonunda salam göndərdiyi qızların ad-familiaları var idi.

Onların arasından Abidə adı diqqətimi o saat cəlb etdi. Familiası da eynən mənə kimi.

- Abidə haradandır? - deyə ondan soruşdum.

- Qusarın Pıral kəndindən. - Ola bilməz! - Bu sözləri heyretlə dedim.

- Onu bir neçə il əvvəl Aliyə adlı kiçik bacısından ayırıblar. Həmişə ondan danışırdı. Bizə deyirdi ki, kim mənə bacımı tapmaqda kömək etsə, ölənə qədər onun yaxşılığını unutmam.

- O, mənəm, - deyib ağladım. Şura məktuba mənə haqqımda məlumatı və şəklimi əlavə edib göndərdi. Bir həftədən cavab məktubunu və Abidənin şəklini aldım. Mən bacımın şəklini dərhal tanıdım. Uşaq evi bir-birinə dəymişdi. Müharibənin atasız-anasız, doğ-

malarsız qoyduğu bu uşaqlar o həyəcənli mənimlə birgə yaşadırlar.

Anacan isə sevinclə səhərisi Qutqaşənə yola düşdü. Ertəsi günü Abidə ilə qayıtdı. Bir şadyanlığı qopdu ki! O vaxtdan ayrıl-mamışdı. Yeddinci sinfi uşaq evində bitirib ikimiz də 5 sayılı sənət məktəbinə girdik. Makinada və linotip masınında çap etməyi öyrəndik. Abidə uzun illər "Qızıl Şərq" mətbəəsində işləyib, indi fəqəüdüdü.

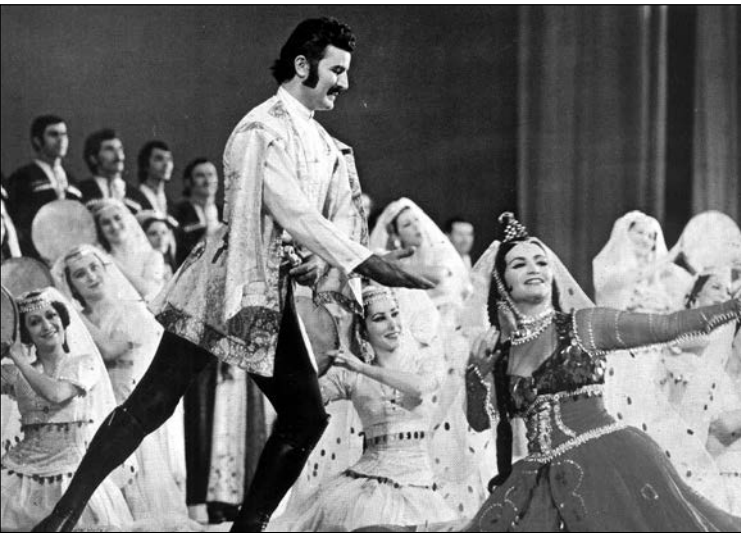
Onda mənə hər şeyə marağım var idi. Gimnastika, tar, tikş dərnəklərinə gedirdim. Bir dəfə məktəbimizə gəlib rəqs dərnəyi üçün qız seçirdilər. Rəqs deyəndə üreyim əsdi.

- Məni də yazın, - dedim. Sınıf rəhbərim

- Sən bir neçə dərnəyə gedirsən, çatdırı bilməzsən, - deyəndə - Qalan bütün dərnəkləri ataram, amma rəqsə gəlməliyəm, - deyib israr etdim.

İki il xalq artisti Böyükağa Məmmədovun rəhbərlik etdiyi Əhliyat Əmək Qüvvələrinin özfəaliyyət kollektivində məşğul oldum. 1958-ci ildə Azərbaycan Respublikasının xalq artisti Əminə Dilbazi və Əlibaba Abdullayev rəqs kollektivimizə baxmağa gəlmişdilər. Onlar bizim ifamızda bir neçə rəqsə tamaşa edəndən sonra mənə öz yanlarına çağırtdılar. Söhbətdən sonra Əminə xanım mənə Dövlət Mahni və Rəqs ansamblına işə dəvət etdi. Bu, 16 yaşı yenicə tamam olmuş yeniyetmə qızın həyatının ən xoşbəxt anı idi. Həmin andan başlayaraq, Əminə xanım mənə mənəməni dayığım və müəllimim oldu.

Aliyə xanıma bir vaxtlar dahi Üzeyir Hacıbəyovun yaratdığı sə-



net ocağında Soltan Hacıbəyov, Niyazi kimi sənətkarlarla bir yerdə işləmək xoşbəxtliyi nəşib olub. O, ötən cünləri belə xatırlayır:

- Filarmoniyanın direktoru Soltan müəllim istedadlı gənclərə qarşı diqqətli və tələbkar olmaqla yanaşı, olduqca həssas insan idi. Mənim uşaq evində böyüdüyümü, kirayədə yaşadığımı biləndə təqəüdüdü o birilərdən artıq elədi. Sonralar isə mənə ev verdi.

Müvəffəqiyyətlərimə sevinənlərdən biri də mayestro Niyazi idi. O, təkcə simfonik orkestrə rəhbərlik etmədi, həm də bizim rəqslərimizin quruluşu və onların səhnə həlli ilə də maraqlanırdı. Tez-tez

bizə öz iradlarını bildirirdi. Xüsusi-llə milli rəqslərimiz onu cəlb edərdi. Özü üçün xüsusi rəqs paltarları tikdirmişdi, "Lezginka"ni o qədər cəld, o qədər gözəl ifa edərdi ki... Bir dəfə televiziya ilə çıxışından sonra mayestro Filarmoniyada məşq etdiyimiz zaman məşqi yarımcı qoyub mənə yanına çağırtdı. Çıxışımı televizordan ailəliklə seyr etdiklərini, rəqslərini bəyəndiklərini hamının qarşısında bəyan etdi. Sonra isə bir neçə iradını bildirdi və həmin elementləri bizim hamımıza nümayiş etdirdi. Onda uçmağa qanad axtarırdım.

Aliyə xanım sənətinin pərvanəsi idi. O, özünü başdan-başa rəqsə həsr etmişdi. Onun üçün yeməyin, geyinməyin, istirahətin, insanı zövqlərin bir o qədər əhəmiyyəti yox idi. Bütün bunlar səhərdən sonra, ikinci, üçüncü planda idi. Köməksiz, qayğısız böyüdüyümdən ömrü boyu ona göstərilən etimad və etibarı doğrultmaq, sənəti ilə öz münəddarlığı hissələrini göstərmək üçün çalışırdı. Rəqslərdə o, zahirən sakit, daxilən isə çilgin hissələrini üzə çıxarırdı. Əllərinin, ayaqlarının hərəkətləri ilə o, üreyinin sonsuz duyğularını diləndirirdi. Bunu hamı başa düşürdü. Bu sadə, sədaqətli qızın zəhmətkeşliyi, fədakarcasına çalışması ona böyük hörmət qazandırmışdı.

Aliyə Ramazanovanın ifasında Azərbaycan xalq rəqsləri, o

şlar qazandırdı. "Azərbaycan", "Vətən", "Neftçilər" süitalarını və başqa rəqsləri o, əməkdar artistlər Roza Cəlilova, Tutu Həmidova, Nailə Mahmudova, Zəfirə Həsənova, Afaq Məlikova, Xoşbəxt Məmmədova, Şərqiyə İskəndərova, Qorxmaz Qurbanov, Kamil Dadaşov, Ələkram Aslanov, Rafiq Əzizi, Ramiz Məmmədov, Ramiz Eynullayev və başqaları ilə birgə



yaradıb. Dünyanın qitələrini dolayan, yüzdən artıq ölkədə Azərbaycan rəqs sənətini təbliğ edən Aliyə Ramazanova gəstrol səfərlərinə yola düşməzdən əvvəl həmin xalqların rəqslərini hazırlayıb proqrama salardı. Onun ifa etdiyi ərəb, hind, benqal, rus, gürcü, özbək, tacik rəqsləri tamaşaçılar tərəfindən sevilirdi. Onu dönə-dönə səhnəyə qaytarırdılar.

Adətən rəqqasları 20 ildən təqəüdə göndərirlər. Lakin səhnə formasını qoruyub saxlaması sayəsində Aliyə xanım daha beş il səhnə həyatı yaşadı. 1982-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Əməkdar Artisti fəxri adına layiq görülen Aliyə Ramazanova səhnə ilə vidalaşır. ADU-nun "Sevinc" rəqs qrupuna rəhbərlik edir, sonradan isə Şəhriyar adına mədəniyyət sarayında "Zərifiyyət" rəqs qrupunu yaradır.

Aliyə xanım peşəkar səhnəni çoxdan tərk etsə də rəqs paltarlarını əziz xatirə kimi qoruyub saxlayır. Kövrələndə, ötən günlər yadına düşəndə onlara tamaşa edir. O, geyimlərindən bir neçəsini mənə də göstərdi. Başdan-başa qadınlarla işləmiş bu paltarların hər biri bir sənət əsəri idi.

- Mən onlara o qədər vaxt sərf etmişəm! Elə paltarım var ki, onu üç aya araya gətirmişəm.

- Bu həyatda mən hər şeyə öz zəhmətim və inadım sayəsində nail olmuşam. Köməksiz, doğmalarsız, dayaqsız nəyə isə nail olmaq elə çətindir! Mən qayada bitən çiçək kimi olmuşam, - dedi Aliyə xanım və kədərlə gülümsədi.

O vaxtdan xəyalımda nəhəng bir qaya və onun üstündə bitmiş bir çiçək canlanır. Külüəyə, yağışa, qara, tufana davam gətirən zərifi çiçək.

Sədaqət KƏRİMOVA.

## ТИБИАТДИН АЛАМАТ

# РАГЪ КЪАДА

Америкадин Садхъанвай Штатрин НАСА меркезди га-йи малуматрив гекъигайтIа, алай йисан 29-мартдиз Рагъ къада. Къил акъуддай ксари лугъузвайвал, Рагъ гъикI кьунватIа Туьркиядин Анталя шег-

бердай генани хъсандиз килигиз жедә. Гъавилай НАСА-ди Анталяда вичин телескопар кардик кутада ва телевизиядин куьмекдалди вири дуьньядиз Рагъ гъикI кьунватIа къалурда. Гъа юкъуз Осло универси-

тетдин 150 астрономди Туьркияда ахтармишунар кьиле тухуда. Туристар патал гиламаз Рагъиниз килигдай телескопринни хсуси очкийрин тадаракар авунва.

Кар авурди крарин, как тавурди гафарин иеси жедә.

Лезги халкъдин мисал.

# ЧАРАР... МƏКТУВЛАР... ПИСЬМА...

## РАЗБАЗАРИВАЕТСЯ ДОСТОЯНИЕ НАРОДА

Дорогая редакция! Мы, жители поселка Набран Хачмазского района Азербайджанской Республики, вынуждены обратиться к вам.

Суть вопроса заключается в следующем. Мы, жители поселков Набран и Далгалы, в основном представители азербайджанского, лезгинского и русского народов, в последние годы страдаем от вопиющего безразличия к нашему региону со стороны власти имущих. Регион со своим природно-климатическим условиям достаточно привлекательный для организации сезонного отдыха. Однако в последнее время этот "туризм" не вписывается ни в какие рамки, более того, во многих случаях он граничит с преступностью. В то время как наши деды и отцы могли пользоваться дарами природы, сосуществовать с ними в сбалансированной среде, пришлые господа, игнорируя элементарные правила общественного поведения, привнесли в регион узко эгоистические понятия. Так безжалостно вырубается леса, загрязняются водоемы, выбросы и стоки направляются в море. Сезонная антисанитария оборачивается против коренных жителей и нашей природы.

Замусоренность, вырубка деревьев, загрязнение моря - это еще не полный перечень проблем, с которыми мы начали сталкиваться с момента "освоения Наброна" непрошенными гостями.

Но последние поплзновения "гостей" крайне удивили наших старожилов и послужили причиной обращения к вам.

Учитывая, что свободные земли практически распределены, они ринулись на захват девственных лесов и побережья. Жадность этих людей не знает границ - захватываются участки леса в 10-15 гектаров. Эти лесные участки покрываются бетонными фундаментами, на которых воздвигаются заборы из камня и "кубика".

Наши дома в селе Далгалы граничили с лесом, но сейчас все отгораживается, и у сельчан скоро не будет возможности даже погулять по лесу, который мы считали собственностью народа.

Самое обидное то, что все это делается с молчаливого согласия Министерства экологии и представителей власти. На глазах народа разбазаривается его достояние, и люди, ответственные за его сохранение, фактически выступают пособниками варваров.

Дорогая редакция! Мы хотим, чтобы обо всем этом узнала широкая общественность. Мы надеемся, что правоохранительные органы и все те структуры власти, которым надлежит заниматься подобными вопросами, сумеют пресечь эту вакханалию и оградить простых сельчан от людей, не страдающих угрызениями совести, для которых родиной является только личная усадьба, а народом - лишь собственная семья.

Эльмира ОСМАНОВА,  
Хачмасский район.

## QƏDİM MƏSCİDİ QORUYAQQ

Zuxul Qusar rayonunun qədim kəndlərindədir. Bu kəndin tarixi ilə bağlı ağsaqqallar neçə-neçə rəvayət söyləyir. Köhnə Zuxul yüksəklikdə yerləşirdi, amma 1957-ci ildə Sovet hökuməti bu qədim dağ kəndini məcburi şəkildə Samur çayının sahilinə köçürdü.

Əvvəllər, yəni Oktyabr inqilabınadək kənddə məscid var idi. Lakin Sovet hökuməti dövründə əhalini burada ibadət etməyə qoymamış və binanı taxıl anbarına çevirmişlər. Məscidin dirəklərində ərəbcə həkk olunmuş köhnə yazılar hələ də qalmaqdadır. Maraqlıdır ki, kim bu məscidin arxitekturasını pozmaq istəyirsə, həmin adamın başına bədbəxt hadisə gəlir. Məsələn, kəndin bir sakini kor olub. Digər birinin isə hər iki ayağı sınıb. Başqa bir nəfər məscidin dirəklərini oğurlayıb evinə apardığı gün samovardan çıxan köz onun sol gözünü kor edib. Belə hadisələr çoxdur. Kənd əhalisi məscidi tarixi abidə kimi qoruyub saxlamaq istəyir. Ancaq əfsuslar olsun ki, əlaqədar təşkilatlar belə tarixi abidələri qorumaqda laqeydlilik göstərir.

Zuxul kəndinin qədim məscidi ilə əlaqədar həm yerli təşkilatlara, həm də imkanlı adamlara müraciət etmək istəyirəm. Gəlin, köhnə kənddəki məscidi təmir edək. Təzə kənddə isə yeni məscidin tikilib istifadəyə verilməsinə çalışsaq.

Fərid HƏSƏNOV,  
Respublika Təbii Sərvətlər Nazirliyi  
Hidrometeorologiya Departamentinin  
mühəndisi.

## ЧИ ТАРИХ



Кцлар райондин Чипиррин хуьре авай, винел алпан кхьинар алай и кьванерин шиклар члугуна редакциядиз рактурайдди Абир ЭЧЕХВИ я.

## ДАГЪЛАР ВУЧИЗ ЮЗАНАЙ?

Играми редакция! Сад лагъай гьилер я за квез чар кхьиз. Са бязи месэлайрикай лугъуз кланзава. Авайвал лагъайга, "Самур" ди чи чкайрикай, хуьре-рикай, тлебиатдикай чапзавай макъалаяр зи рикляй я. Куьне Шагъ дагъдикай гайи чинар за гьевесдалди келна. Килиг садра, чяхъ гьихьтин чкаяр аватга! Шагъ дагъ хьиз Шалбуз дагъ, Турфан дагъ, Базардуьзу дагъ, Китин дагъ, Питан дагъ, Сарфун дагъ, Кьелегъ дагъ, Жалгъан дагъ, Яру дагъ, Несен дагъ, Вахчаг дагъ, Кичлен дагъ ва маса дагъларни ава чяхъ. 1849-йисуз Кичлен дагъдин куклушдиз акъатай урусин машгьур топограф С.Г.Александрова "лезгийрин кьакъан ва такабурлу дагълар" лагъанай абуруз. И дагъларикай, абурун ценера экли хьанвай чи пак тир чкайрикайни кхьенайтга хупи хьсан тир "Самур" ди.

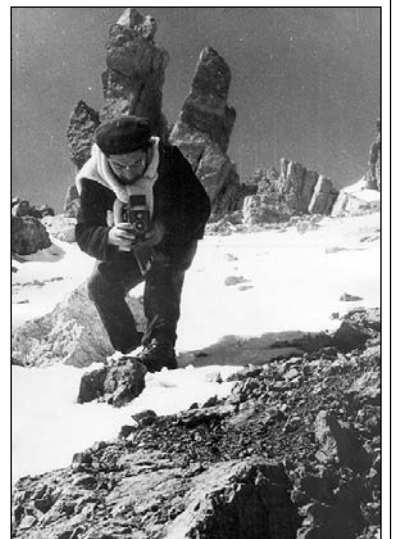
Зи риклел хьсандиз алама. Дагъустандин "Новое дело" газетди 1995-йисуз Эранлардикай Шамил Асланован чехи са макъала чапнай. Ада кхьенай: "Эренлар Рагъэкьечидай пата гзаф гьуьрмет авай пак чкайрикай сад я. Вич дагълара, гзаф четин чкада аватлани, гьар йисуз иниз Арабистандай, Египетдай, Иракдай, Ирандай, Туьркиядай ва маса мусурман уьлквейрай вишералди ксар зияратдиз кьезва... Абуру Шалбуз дагъдин Эранлар, Сулейман пир, Шалбуз пир хьтин пак чкаяр зиярат ийида".

Гьакьикъатдани гьакI я ва и гьакьиндай за А.Седрединован "Кьурушнаме" ва

З.Баглиеван "Кьуруш ва кьурушвиар" (урус чIалалди) ктабрайни келна. Чкадин агъалийри лугъузвайвал, Сулейман чи чилерал арабар кьведалди атанай ва ада ина Мегьамед пайгъамбардин дин теблигъ ийизвай. Адаз дуьньядин вири сирер, гьакI гьайванрин, кьушарин, набататрин чIалар чидай. Сулейманаз суьгьуьрдин илимарни хьсандиз чидай ва ада и илимрикай анжах хийирлу крар патал менфят кьачудай. Сулейман акурла душманар дуст хьжедай, азарлубур кIвачел кьарагъдай, кесибриз ризки гьатдай, муртадар Аллагъдин рекъиз кьведай, багъларин, никIерин магъсулар бул жедай.

Риваятда лугъузвайвал, Сулейман кьейила ам са юкьуз вад хуьре кучукнай. Эхирни и пак тир инсан Шалбуз дагъдин "Эранлар" лугъудай чкада динж хьанай. Ада инаг виридалайни пак, Аллагъдиз виридалайни мукьвал чка яз гьисабнай.

Эранлардин гьакьиндай лезгийрихъ ихьтин са миф ава: Шалбуз дагъдин куклушра чи чилер хуьзвай гьуьрар яшамеш жезвай. Виридалайни чехи гьуьц Эранлар тир. Ада тлебиатдин вири кьуватар идара ийизвай. Эранлар виринриз сейли хьуникай Олимпда авай Зевсаз хуш атанач. Гьавилай ада вичин вири кьуватар кIватIна чи дагълар юзуриз, абур чукIуриз башламишна. Залзалайри ва цIайлапанри инсанрин чанда кичI кутунвай. Саки дуьньядин эхир тир. Гьа и чIавуз Зевса рахшандив Эранлардиз лагъ-



бана: "Алакьдатга зи кьаларин вилик пад яхъ, гьакьикъатдани тлебиатдин вири кьуватар вуна идара ийизвайди субут ая". Эранлардиз и ягъанатдикай хуш атанач ва ада вичин кьвалав гьай чехи кьаядиз зайифлаказ уф гана. Къая гьавада бугъдиз элкьвена, квахьна. Ам алай чкадай гьамга хьтин дуру, кьайи яд акъатна. И ци тлебиатдал чан гьана. Дагълар неинки юзун хьувунач, акси яз, чилин вичел мадни мягъкемдаказ акъвазна...

Чи гьуьцарикай ва пак тир чкайрикай ихьтин мифарни риваятар гзаф ава. Гьавилай лугъуз кланзава: ара-ара газетдин чинриз ихьтин темарни акъуднайтга, келдайбурун рикляй жедай.

Кьасумхан МЕГЪАМЕДАН ХВА,  
Дагъустан Республикадин  
Дербент шегьер.

# КОДИРОВКА ОТ СМЕРТИ

**Игорь Вагин** - академик Международной академии информатизации при ООН. Эксперт по психологии Министерства образования и науки. Преподаватель Высшей школы международного бизнеса при правительстве России. Врач-психотерапевт, кандидат медицинских наук. Имеет 25-летний опыт психиатрической работы. Автор нескольких десятков книг по выходу из экстремальных ситуаций. По его методикам готовят группы спецназа.

Он считает: человек подобен сверхмощному компьютеру со множеством программ, которые можно подкорректировать. В том числе и "программу смерти". С помощью гипноза Вагин находит в подсознании заложенную с рождения дату его ухода из жизни и передвигает ее на несколько лет вперед.

Погрузив человека в гипноз, Вагин направляет пациента по "оси времени". Сначала в прошлое.

- Заглядываем в каждый год и там немножко живем, - рассказывает он. - Так доходим до детства, чтобы слиться со своей линией жизни. Потом плавно начинаем возвращаться обратно, доходим до настоящего времени и уходим вперед с интервалом в пять лет. А на 2045 году, например, вы говорите, что себя там не видите. Тогда мы начинаем "бродить" и в итоге находим год, месяц и даже приблизительную неделю, когда вы должны умереть. Я позволяю вам представить разные варианты своего перехода в мир иной: болезнь, катастрофа, убийство, да и просто немощность.

Затем Игорь Олегович начинает менять этот жестокий конец. Во-первых, усилием воли он заставляет выжить "смертника" ради детей, интересной жизни, любимых увлечений. Во-вторых, "привлекает" для помощи других людей. Например, у человека, который должен погибнуть в авиакатастрофе, доктор выстраивает в подсознании ситуацию так, что в "час икс" к пациенту приезжают родственники или сосед затапливает его кварти-

ру. В итоге он никуда не летит. И, в-третьих, находит пациенту новые интересы, учит его ценить жизнь.

- Это что-то вроде кодировки от смерти, - объясняет Вагин. - Потом этот "закодированный" сюжет вновь прокатывается в подкорке еще 21 раз в состоянии гипноза. И уже в обычном состоянии новую программу жизни переписывают мне наизусть несколько раз. В этом случае срабатывает психологический эффект: когда девять раз совершишь, что так оно и было. В этот момент включаются определенные зоны коры головного мозга, направленные на сверхвыживаемость.

Свою секретную программу для мозга человека Вагин разрабатывал около двадцати лет. Вызывает определенные эмоциональные состояния его учили шаманы и тибетские ламы.

**Неужели у каждого человека в мозгу заложена дата его смерти? - сомневаюсь я.**

- Конечно, мы сами программируем свою судьбу на определенный срок, - признает Вагин. - Одни люди считают, что, выполнив свою жизненную задачу, могут спокой-

но умереть. К ним, например, относятся некоторые женщины, которые говорят: мне бы ребенка поставить на ноги. Или художники, поэты, режиссеры, достигшие в своем творчестве определенных высот и не способные себя реализовать дальше. Потом о них говорят, что запил или стал наркоманом. Но это нормально, потому что у них включилась "программа смерти". У "смертников" постоянно всплывают одни мысли: "я никому не нужен", "я уже не востребован". Такие люди внутренне понимают, что уже свой внутренний ресурс они выработали. И если их никто не сдвинет с этой программы, то они умрут.

**Что влияет на "программу жизни-смерти" человека?**

- Во-первых, генетика. Во-вторых, место жительства: чтобы стать успешным, лучше родиться в благополучной Америке, чем в бандитском Судане. И, в-третьих, характер: насколько вы можете выработать в себе предприимчивость и определить цель. Но чаще всего многие не хотят жить долго не потому, что больны, а потому, что жизнь для них скучна, - уверен Вагин. - Они начинают вспоминать свое прошлое, а там ничего не было, смотрят настоящее - рутина, думают о будущем и понимают, что и там их ничего хорошего не ждет. Тогда какой смысл жить? И они все сделают для того, чтобы загнуться.

**А как распознать людей, которые хотят и могут жить долго?**

- Они ведут себя, как дети. Им, как младенцам, нравится просыпаться утром и играть с новой игрушкой.

Светлана КУЗИНА.

# СКАЗКА ОБ АЯРЕ

Было это очень давно. Жил да был на свете некто по имени Аяр, и занимался он воровством. Все знали о том, что Аяр вор, но никому не удавалось поймать его на месте преступления. Однажды Аяр совершил кражу. Привели его к судье и хотели наказать.

- Сынок, - обратился судья к Аяру, - брось-ка ты это занятие. Узнаю еще раз о чем-нибудь подобном, прикажу повесить.

Сколько ни угрожал судья, с Аяра как с гуся вода. Находился в это время у судьи мудрый, поведший мир старец. Подсел старец к Аяру и стал уговаривать его образумиться.

- Послушай, старик, - ответил Аяр, - я с детства привык к этому занятию. В тот день, когда не удастся украсть что-нибудь, болею. Твои увещания теперь уже не помогут.

- Хорошо, - сказал старец, - давай с тобой уловимся. Если ты примешь мое условие, я тебе разрешу воровать.

- Какое твое условие? - спросил Аяр.

- Условие мое таково: никому не врать.

Аяр, подумав, принял условие старца и поклялся не нарушать уговора. С тем и вернулся домой.

Прошло несколько дней. Аяру захотелось пойти на воровство. Поздней ночью, переодевшись в воровскую одежду, пошел он грабить дом одного купца. Незаметно спустившись в дом через дымоход, он уложился все, что было в доме, в мешки. Только отошел он от дома, как навстречу ему хозяин.

- Откуда идешь, Аяр? Что в мешках у тебя? - спросил купец.

Аяр хотел сначала скрыть правду, но вспомнил уговор со старцем и сказал купцу, что так и так, иду из твоего дома, а в мешках - твое добро. Купец понял, что, если поднимет шум, Аяр убьет его, поэтому сказал:

- Раз ты все это рассказал мне, Аяр, прощаю тебе твоё воровство. И пусть все, что ты забрал у меня, будет твоим. Только больше не ходи в мой дом.

Подумал Аяр и ответил:

- Ну, коли ты такой благо-



родный, я отплачу тебе тем же - забирай свои вещи.

Вернул Аяр купцу вещи и пошел домой. Задумался он о том, что раз смог выполнить уговор со стариком, то и с воровством может покончить. Перестал он воровать. День сидит без дела дома, пять дней, тоскливо стало ему. Нашел того старца, рассказал ему обо всем. А старик был кузнецом и Аяра научил своему ремеслу. За короткое время Аяр стал прекрасным кузнецом.

Всегда покончил Аяр с воровством, и стал жить честным трудом.

# НОВОСТИ НА ВСЕ ГОЛОСА

## НЕТРОНУТОЕ ПОГРЕБЕНИЕ



Американские археологи обнаружили в египетской Долине Царей нетронутую гробницу, в которой заключены пять мумий в саркофагах. Это первое погребение, найденное в Долине со времен обнаружения Говардом Картером в 1922 году гробницы Тутанхамона. Специалисты датируют находку эпохой XVIII династии (1539-1292 годы до нашей эры).

В однокамерной гробнице, которая получила номер KV63 (захоронение Тутанхамона носит номер KV62), находятся пять деревянных антропоморфных саркофагов с расписными погребальными масками и около двух десятков больших керамических сосудов, с оттисками печати фараона. Эксперты полагают, что гробница KV63 принадлежала кому-то из родственников фараона, жрецу или судье.

## ИСКУССТВЕННЫЙ ДОЖДЬ

В конце 2006 г. на Землю впервые прольется искусственный дождь, вызванный к жизни желанием человека. Участники международного проекта "Гешем" покроют часть израильской пустыни черным материалом, который быстро нагреется, раскаленный воздух устремится вверх, создавая дождевые облака. Ранее подобные эксперименты проводились в СССР. На берегах озера Севан были установлены соплами вверх ракетные двигатели, которые также нагревали атмосферу. Однако до появления искусственного дождя дело не дошло. Эксперимент был быстро прекращен из-за неоправданно высоких расходов на топливо.

## СЧАСТЬЕ БУШМЕНОВ

В 2006 г. на фармацевтическом рынке появится новое средство для похудения под кодовым названием P57. Дивиденды от его продажи будут получать "люди народа кхомани", то есть одно из южноафриканских племен бушменов. На протяжении тысячелетий они употребляли кактус Hoodia, чтобы заглушить голод во время длительной охо-

ты, но только в начале XXI века химики смогли выделить из него активное вещество.

## РОВЕСНИЦА ЗЕМЛИ

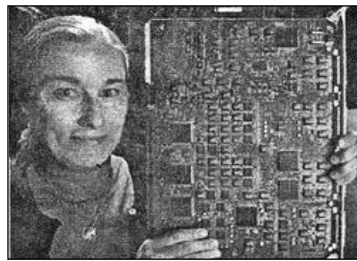
Торстен Кляйн и его коллеги из Университета Мюнстера (Германия) впервые в мире определили точный возраст Луны. Проанализировав образцы лунного грунта, доставленного на Землю американскими "Аполлонами", они выяснили, что наш спутник образовался 4 миллиарда 527 миллионов лет назад. Таким образом, гипотеза о том, что возраст Луны сопоставим с возрастом Земли и Солнечной системы получила блестящее подтверждение. По всей видимости, на заре своей истории молодая Земля столкнулась с гигантским небесным телом размером с Марс. Это столкновение и породило Луну.

## ТАЙНА ОЗЕРА ВОСТОК

В 2006 г. российские полярники возобновят бурение скважины к подледному озеру Восток, находящемуся в Антарктиде. Уникальное озеро, расположенное на глубине 3623 м, оказа-

лось в изоляции около миллиона лет назад, что позволяет ученым надеяться на существование в нем уникальных форм жизни. Бурение идет с 1967 г. В 90-е годы работы на скважине "Восток" были приостановлены из-за протестов иностранных участников, которые считали, что данные работы угрожают целостности уникальной системы озера. Однако сейчас у России появились деньги, чтобы закончить бурение в одиночку. До озера осталось всего 130 м, которые будут пройдены за 3 года.

## НОВАЯ ФОТОКАМЕРА



Группа ученых из Университета Висконсина создала самую быструю в мире цифровую камеру. "Фотоаппарат", на создание которого ушло более 5 лет, будет способен делать снимки за менее чем две миллиардных доли секунды.

Устройство под названием

Regional Calorimetr Trigger высотой в 2,5 метра и стоимостью в 6 миллионов долларов, будет использоваться для съемки процесса столкновения мельчайших частиц в рамках исследований по изучению происхождения вселенной. В конце 2006 года камеру будут тестировать в крупнейшей физической лаборатории CERN в Швейцарии. Окончательный вариант "фотоаппарата" поступит в распоряжение ученых в середине 2007 года.

## АМЕРИКУ ОТКРЫЛИ КИТАЙЦЫ

Найденная в Китае карта, датируемая 1418 годом, может изменить историю. Лабораторные анализы ее бумаги и чернил подтвердили, что карта не подделка, а это значит, что китайцы посетили Америку за 70 лет до того, как ее открыл Колумб, а кроме того, открыли Австралию и Новую Зеландию. Сейчас ученые говорят, что теперь им, видимо, придется переписывать всю мировую историю, однако скептики советуют еще раз внимательно проверить карту, ведь существует много способов искусственно подделывать подобные документы под любую нужную эпоху.

# “САМУР” ДИН МЕКТЕБ

## БАЯНАР ГУН ТІАЛАБЗАВА

Гьурметлу редакция! За чи халкъдин мецин эсерар гьесдалди келзава. Авайвал лагъайтІа, чхъ гзаф девлетлу фольклор ава: махар, риваятар, мифар, дастанар, манияр, мисалар, мискІалар, къаравилияр ва икІ мад. И мецин эсерра къадим лезги гафарни ава. Зун а гафарин гъавурда акъазвач. Гъавилияр за а гафарин сиягъ редакциядиз ракъурзава ва квевай абуруз баянар гун тІалабзава.

Шихмардан Саидгъасанов,  
Сумгаит шегьер.

Келдайдан тІалабун фикирда къуна агъадихъ чна ада ракъурнавай гафариз баянар гузва:

**НАВРУЗБЕГ.** Им “чам” лагъай чІал я. Лезгийрихъ наврузбег (чам) къейила лугъудай манини ава: “Тфенг яна гум из тахъай, Далдам яна руг из тахъай, Сурун наврузбег хва, диледин!”

**ДУЛАМ - ДАМАХ.** Чи маңийра ихътин гафар ава: “Дуламариз къекъевезва”. Яни дамахариз къекъевезва.

**ТІУВА - ЯЗУХ.** Чхъ ихътин ибара ава: “Аллагъдиз тІува (язух) татай кас”.

**ЗУРАН - КЪБЕРЕХ.** Месела: “Сурун зурандал-ламай язух диде вай...”

**КЪАРКЪ (КЪВАРКЪ) - ЦІУРУ ПЕК.** Буба къейила руша лугъудай манида ихътин гафар ава: “Камардин юкъ епининди хъайтІа гьикІди, Келгъандин къил къаркъунди хъайтІа гьикІди?”

**ХАЙМА - КЪЕЛЕЧИ РУХ.** Мад гъа манидай: “Руг галаз хайма акъудайтІа гьикІди?”

**САЖИН - КИЛОМЕТР.** Халкъди ирид юкІ алай Мегъамедакай туькІурнавай махуна лугъуз-ва: “Гуьрз ахватна Мегъамедан къилин кукІвал алуькна. Кьилелай цавуз къудгъуна, цавайни чилел алуькна цІайлапанди ягъайди хъиз, вад виш сажиндин чил атІана, чиле гъатна”.

**ПЕМ - ЛАПІАШ.** “А пул на вахчу, заз гежзава” къаравилида лугъуз-ва: “И бармак гададиз хуш атана, вуч ятІани, Малла Несрединан къилиз са пем вегъена...”

**ГЪАМГА - ШУЪШЕ.** “Хъумурдин туп” къаравилида икІ къенва: “Ахпа луьледа ракъун кІусар, чугундин патар, гъамгаяр ва маса ихътин загІар туна ацІурна...”



Гафуни таъсир ийизвачтІа,  
тІвалунини куьмек ийидач.

Сократ.

## БУБАЙРИ ЛАГЪАНАЙ...

ВацІу чил атІуда, гафуни итим.

Акьуллу гаф гъар юкъуз ван къведач.

Мез ава - къил хуьдай, мез ава - къил хадай.

Риб акат тийидай чкадик гаф акатда.

Гишиндаз аман, тухдаз иман жедач

## ВИРИДАЛАЙНИ МУКЪВА ЧІАЛ

Гьурметлу редакция! Лезги чІалан группадик акатзавай агъул чІал чаз виридалайни мукъва чІал я лугъуз-ва. Мумкин ятІа са къадар агъул ва лезги гафар гекъигна чап авун тІалабзава за квевай.

Гъасан Идрисов,  
Исмаиллы район.

Гъакъикъатдани агъул чІал лезги чІаларин арада чаз виридалайни мукъва чІал я. Гъавилияр агъулвири юкъван мектебра гзаф йисара лез-

ги чІалалди келнай. Агъадихъ чна гекъигун патал са къадар гафар чапзава.

Лезгидалди	Агъулдалди
Варз	Ваз
Вад	Ифад
Ван	Ван
Гаф	Гаф
Дишегъли	Дишегъли
Дуьнья	Дуьнья
Хуьр	Хуьр
Сад	Сад
Руш	Руш
Хизан	Хизан
Къил	Къил
ЧІал	ЧІал
Рагъ	Рагъ
Циф	Диф
ЦІай	ЦІа
Хвал	Хвал

Хеб	Хъав
Ирид	Ерид
ЦІуд	ЦІуд
КІвал	Хал
ТІвал	ТІвал
Вил	Ул
Хъар	Хъар
ЧІар	ЧІар
Ниси	Нис
Нек	Нек
Чил	Чил
Дишан	Ишан
Ииф	Уьш
Руьхъ	Руьхъ
Лацу	Джагорв
Йис	Ис
Экв	Экв ва икІ мад.

## ИМУЧА-МУЧА ...

Раб туш - иви хкудда,  
Вич шуьшедай акъудда.  
Виряй гъида дарман яз,  
Ам вуч ятІа гъайван яз?

(илнЕ)

Къве жергеда -  
Лацу кІунар.  
Зурбади я  
Чпин гъунар.

(қвзвС)

Къуьзуьдаз герек  
КІвачерин куьмек.  
Къил къекъевец,  
Шумал шуькІвец.

(пнлнЕ)

Са къил - уьнуьг, са къил - мишер,  
КІевиди я, алач пещер.  
Чидайди я рақІарин чІал,  
Хуьда вичи мягъкемдиз кІвал.

(тнлнЖ)

Лув гудайла, язва халис  
Чмемерукдин хъел.  
Зул атайла, хъфида ам,  
Айванрик таз гел.

(жлрвдлР)

Вичин кІула -  
Вичин кІвал.  
РақІарин нур -  
Адан тІал.

(тнлнлнШ)

Хваяр - цІувад, сад - буба,  
Гъардал ала са аба.  
Куьз герек я шикаят,  
Куда, хъухъ вун мукъаят.

(лрлС)

## ЧИ СЕЙЛИБУР



Лезгийрин рикІ алай маничи, Дагъустандин халкъдин артист Тарлан МАМЕДОВ къецепатан уьлквейризни сейли я.

# НƏВІБОВ НУРƏДДІН ДАВУД ОĞЛУ

Amansız ölüm tanınmış alim Nureddin Həbibovu aramızdan aparmışdır.

N.Həbibov 1923-cü il mayın 5-də Qusar rayonun Həzrə (Yarqun) kəndində qulluqçu ailəsində anadan olmuşdur. Həzrə orta məktəbinin 8-ci sinfini və Quba pədaqoji məktəbini bitirdikdən sonra "Sosializm tempi" ("Qızıl Qusar") qəzeti redaksiyasında məsul katib vəzifəsində işləmişdir.

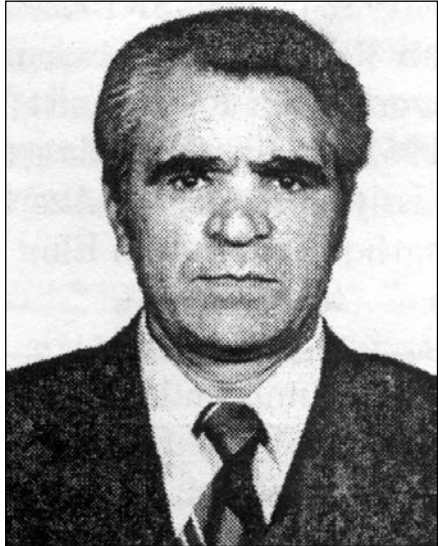
Böyük Vətən müharibəsi illərində Şimali Qafqaz və Krim cəbhələrində döyüşlərdə iştirak etmiş, Keç şəhərində yaralanmış, Soçi şəhərində hərbi hospitalda müalicə olunmuşdur. I dərəcəli Vətən müharibəsi ordeni, Qafqazın müdafiəsinə görə, "Döyüş xidmətlərinə görə" medalları ilə təltif olunmuşdur.

Müharibədən sonra ö. əvvəl Azərbaycan Dövlət Universitetinə daxil olmuş (1946), Leningrad Dövlət Universitetinin İncəsənət tarixi fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir (1947-1951).

Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Məktəbində, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında, sonradan isə Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində pədaqoji fəaliyyətlə məşğul olmuşdur.

1952-ci ildən Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Memarlıq və İncəsənət İnstitutunda aspirant, kiçik, aparıcı və baş elmi işçi vəzifələrini icra etmiş, sənətsünaslıq elmləri namizədi (1958), sənətsünaslıq doktoru (1970) elmi dərəcələrinə layiq qörülüşdür. Professor N.Həbibov aspirantlara, magistrələrə rəhbərlik etmiş, 8 nəfər elmlər namizədinin rəhbəri olmuşdur.

Sənətsünaslıq elminin tarixi və nəzəri problemlərinin tədqiqinə, Azərbaycan incəsənətinə və estetik məsələlərinə həsr olunmuş kitabları, monoqrafiya və məqalələri Bakıda və Moskvada nəşr olunmuşdur. Bakıda çap olunmuş "Rəssamlıqdan söhbət" (1961), "Bədi zövq haqqında" (1962), "Azərbaycan Sovet rəssamlığı" (1966), "Təsviri sənət haqqında" (1967), "Azərbaycan Sovet rəngkarlığı" (1964), "Mikelandelo" (1977), "Azərbaycan incəsənəti" (1992), "Füzuli dünyası rəsmlərdə" (1996), Moskvada çap olunmuş "Искусство Советского Азербайджана"



(1960), "Микайыл Абдуллаев" (1967), "Изобразительное искусство Азербайджанской ССР" (1976) kitablarının, həmçinin görkəmli Azərbaycan rəssamları M.Abdullayev, B.Mirzəzadə, S.Bəhlulzadə, T.Salahov, M.Rəhmanzadə, S.Salamzadə, N.Əbdürrəhmanov, A.Cəfərov və başqa sənətkarların yaradıcılığına aid monoqrafiyaların müəllifidir.

Respublika, ümumittifaq və xarici ölkə jurnal və qəzetlərində 400-dən artıq məqaləsi çap olunmuşdur.

1952-ci ildə SSRİ Rəssamlar İttifaqına qəbul olunmuş, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin söbə müdiri (1952-1953), Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin təlimatçısı (1962-1963) vəzifələrində işləmişdir. Ali Attestasiya Komissiyası Şurasının, Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyinin, Memarlıq İnstitutunun Elmi Şurasının üzvü olmuşdur.

Dünyanın müxtəlif ölkələrində rəssamların nəzəri konfrans və simpoziumlarında məruzələrlə çıxış etmişdir.

1992-ci ildə "Samur" Ləzgi Milli Mərkəzi idarə heyətinin üzvü seçilmiş, "Samur" qəzetinin baş redaktoru vəzifəsində işləmişdir.

1993-cü ildə Həzrə (Yarqun) kəndində 70 illik yubileyi qeyd olunmuşdur. Omrünün axırına kimi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası İncəsənət İnstitutunun Baş elmi işçisi vəzifəsində çalışmışdır.

Allah rəhmət eləsin!  
"Samur" Ləzgi Milli Mərkəzi.

## ГАФАЛАГ

Эчехурьувийрин рахунра дуьшуьши жезвай нугьатдин гафар

Бедел - гел, ни - ял  
Гевшерун - арсузвилиз кьил ягъун  
Диргер - саран як  
Квечих хьун - саташмиш хьун  
Мукла - агьургьан атанвайди  
сагъарун патал ирид квалаяй  
гъайи гьурьукай ийизвай дарман  
Муьрц - аял хадайла дишегъли  
кьазвай санжу  
Рачлар - кьебекьдин вилин  
клаклар галкларвай чка  
Ракьван - чурун тавунмаз  
кьуру хьун  
Сер - лезгийри майдин сифте  
юкьуз тебиатда кьиле  
тухузвай шадвилерин мярекат  
Тиши - ажуз  
Тухул - лацу лекь  
Хьуцан - кьизмишди  
Хьулаж - гьалсуз хьанвай  
Цьунтгьу - живедин куьлуь хар



## САМУР

### ДОРОГИЕ ЧИТАТЕЛИ!

На нашу газету можно подписаться коллективно и индивидуально в любое время года. Годовая подписка составляет 24 тысячи манатов.

Редакция готова организовать продажу "Самур"а в любой точке Азербайджана и Российской Федерации. С вопросами можно обращаться по тел:  
432-92-17, (050) 320-74-05.

### ANONS!

## DAD SAVADSIZ ƏLİNDƏN...

### YAXUD DİLİ BİLMƏYƏN LÜGƏT KİTABI HAZIRLAYIB?

Ləzgicə adını, atasının adını və familiyasını düz yazma bilməyən bir nəfər "Azərbaycanca-ləzgicə-rusca qısa lüğət" kitabını tərtib edərək, çapdan buraxıb. Girişdə qeyd edildiyi kimi, bu kitab Qəbələ rayonunun ləzgi dili tədris olunan məktəblərində lüğətə kəskin ehtiyac duyulduğundan hazırlanıb. "Mehdi Quliyevin hazırladığı bu lüğət ağır və səmərəli zəhmətin hesabına ərsəyə gəlmişdir".

Şübhəsiz, əvvəlki lüğət kitabları çoxdan çap edildiyindən və satışda tapılmadığından hazırda ləzgi dilini öyrənənlərin lüğətlərə böyük ehtiyacı vardır. Lakin bu, o demək deyildir ki, hər yerindən duran neinki peşəkar olmadığı, hətta dili bilmədiyini halda lüğət kitabları hazırlasın. Tərtibçinin "ağır və səmərəli zəhməti" nədən ibarətdir? Məktəblilərin savadlanmasına deyil, savadsızlığına xidmət edən bu kitab hansı niyyətlə buraxılıb? Bu, korazehinlikdir, yoxsa ləzgi dilinə qarşı təxribat? Suallara gələn sayımızda ətraflı cavab verilecək.

"Samur"

11 марта в 18<sup>00</sup> в Азербайджанском Государственном академическом театре оперы и балета состоится

# ПРАЗДНИЧНЫЙ КОНЦЕРТ

ПОСВЯЩЕННЫЙ  
10 - ЛЕТИЮ  
ИЗВЕСТНОЙ

## ЛЕЗГИНСКОЙ ГРУППЫ СУВАР

По всем вопросам можно обращаться по телефонам: 432-92-17;  
(050)320-74-05



### САМУР

Главный редактор  
Седает КЕРИМОВА

Адрес редакции:  
AZ 1073 Баку, Метбуат  
проспекти, 529-й квартал,  
Издательство "Азербайджан",  
этаж 3, каб. № 101.  
e-mail: samur@nm.ru  
http://www.samur.info

Расчетный счет  
26233080000  
Капитал банк г.Баку  
1-й Ясамальский филиал  
код 200037  
ВОИН 130024708

Газета  
зарегистрирована в  
Министерстве печати и  
информации  
Азербайджанской  
Республики. Рег.№ 78

Индекс: 5581  
Тираж: 2100  
Заказ: 761  
Тел: 432-92-17,  
(850) 320-74-05

НАПЕЧАТАНА В ИЗДАТЕЛЬСТВЕ "АЗЕРБАЙДЖАН"